

Socialutskottets betänkande 2018/19:SoU6

Framtidens äldreomsorg – en nationell kvalitetsplan

Sammanfattning

Utskottet föreslår att riksdagen lägger regeringens skrivelse till handlingarna och avslår fyra motionsyrkanden.

I skrivelsen redogör regeringen för sin syn på äldreomsorgen i Sverige. Vidare redovisas det långsiktiga förändringsarbete som regeringen har påbörjat för att anpassa äldreomsorgen till den demografiska och tekniska utvecklingen. I skrivelsen anges också vilka områden som enligt regeringens mening bör prioriteras under kommande mandatperiod.

I betänkandet finns en reservation (SD).

Behandlade förslag

Skrivelse 2017/18:280 Framtidens äldreomsorg – en nationell kvalitetsplan.

Fyra yrkanden i en följdmotion.

Innehållsförteckning

Utskottets förslag till riksdagsbeslut	3
Redogörelse för ärendet	4
Ärendet och dess beredning.....	4
Skrivelsens huvudsakliga innehåll.....	4
Utskottets överväganden.....	5
Framtidens äldreomsorg	5
Reservation	16
Framtidens äldreomsorg (SD)	16
<i>Bilaga</i>	
Förteckning över behandlade förslag.....	18
Skrivelsen.....	18
Följdmotionen	18

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

Framtidens äldreomsorg

Riksdagen avslår motion

2018/19:60 av Per Ramhorn m.fl. (SD) yrkandena 1–4 och
lägger skrivelse 2017/18:280 till handlingarna.

Reservation (SD)

Stockholm den 13 november 2018

På socialutskottets vägnar

Acko Ankarberg Johansson

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Acko Ankarberg Johansson (KD), Kristina Nilsson (S), Camilla Waltersson Grönvall (M), Ann-Christin Ahlberg (S), Johan Hultberg (M), Per Ramhorn (SD), Mikael Dahlgvist (S), Anders W Jonsson (C), Karin Rågsjö (V), Ulrika Heindorff (M), Carina Ståhl Herrstedt (SD), Dag Larsson (S), Lina Nordquist (L), Christina Östberg (SD), Åsa Lindhagen (MP), Michael Anefur (KD) och Eva Lindh (S).

Redogörelse för ärendet

Ärendet och dess beredning

I betänkandet behandlar utskottet regeringens skrivelse 2017/18:280 Framtidens äldreomsorg – en nationell kvalitetsplan. Vidare behandlas en motion som har väckts med anledning av skrivelsen. En förteckning över de behandlade förslagen finns i bilaga 1.

Skrivelsens huvudsakliga innehåll

I skrivelsen redogör regeringen för sin syn på äldreomsorgen i Sverige. Vidare redovisas det förändringsarbete som regeringen har påbörjat för att anpassa äldreomsorgen till den demografiska och tekniska utvecklingen. I skrivelsen anges också vilka områden som enligt regeringens mening bör prioriteras under kommande mandatperiod.

Utskottets överväganden

Framtidens äldreomsorg

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om bemanningen inom äldreomsorgen, om en ny rättighetslag för äldreomsorgen, om äldres mat och om kompetensförsörjning. Riksdagen lägger regeringens skrivelse till handlingarna.

Jämför reservationen (SD).

Skrivelsen

Regeringen anför i skrivelsen att svensk vård och omsorg de kommande åren står inför behov av strukturella förändringar till följd av den demografiska och den tekniska utvecklingen. Genom en långsiktig politik skapas mer stabila förutsättningar för vårdens och omsorgens huvudmän och utförare, vilket gynnar utvecklingen av god kvalitet för äldre kvinnor och män.

I skrivelsen framhålls att den nationella kvalitetsplan som regeringen tagit fram lyfter fram flera utvecklingsområden. Regeringens satsning på bemanning bidrar till en bra grund för fortsatt stöd till utveckling av verksamheten. Det är enligt regeringen angeläget att komplettera den nuvarande satsningen med ytterligare insatser genom att ge stöd till nya arbetssätt inom äldreomsorgen. Det handlar t.ex. om att införa nya rutiner och metoder och ny teknik. Det finns stor potential att främja hälsa och trygghet bland äldre kvinnor och män, exempelvis genom att förebygga fallolyckor eller genom att främja en trygg hemkomst efter sjukhusvistelse. Utöver välfärdsvinster för den enskilde finns det även stöd för att det ger besparingar i form av minskat behov av vård och omsorg. Det finns även betydande välfärdsvinster att göra genom en ökad användning av ny teknik, digitalisering och bättre användning av hjälpmedel, bl.a. genom att äldre kvinnor och män får möjlighet att bevara sin självständighet och att vara delaktiga i samhället.

Den demografiska utvecklingen

Regeringen framhåller att det framför allt är kvinnor och män i de allra äldsta åldersgrupperna som är i fokus för äldreomsorgens framtida utmaningar. Det är personer i åldersgruppen 80 år och äldre som är de stora vård- och omsorgskonsumenter. Denna grupp växer dessutom, och den utvecklingen ställer krav på välfärdens organisering och resurstilldelning. Det är också angeläget att på nationell nivå verka för likvärdighet över landet.

Eftersom antalet äldre i de äldsta åldersgrupperna ökar kommer också behovet av hälso- och sjukvård och omsorg att öka. I takt med åldrandet ökar

riskan för sjukdom och multisjuklighet. Enligt Socialstyrelsens prognoser väntas antalet personer med demenssjukdom öka efter 2020 och nästan fördubblas fram till 2050. Detta innebär en stor framtida utmaning för samhället. Även antalet utrikesfödda över 65 år beräknas öka fram till 2060 (Statistiska centralbyråns rapport Sveriges framtida befolkning 2017–2060).

Regeringen framhåller att det är viktigt att säkerställa att vården och omsorgen är anpassad efter individens olika behov och att de äldre ges möjlighet att vara aktiva och delaktiga i sin egen vård och omsorg. Trenden är att allt fler med omfattande och komplexa behov av vård och omsorg får insatser i det ordinära boendet, vilket får effekter på utvecklingen och omfattningen av den kommunala hemsjukvården och ett ökat behov av primärvårdens tjänster. Regeringen lyfter bl.a. fram att dessa förändringar ställer krav på att hälso- och sjukvården och socialtjänsten bättre samverkar och samordnar insatser kring enskilda äldre.

Utvecklingen mot en allt större andel äldre med omfattande och komplexa behov av vård och omsorg ställer i sin tur högre krav på personalen. Arbete med äldre inom vård och omsorg kräver kvalificerad yrkeskompetens. Vidare ökar möjligheterna att ge vård och omsorg i hemmet med utvecklad medicinteknisk utrustning, stöd genom e-hälsa och välfärdsteknik samt läkemedel.

Den tekniska utvecklingen

Regeringen framhåller att digitaliseringen kan anses vara den enskilt starkaste förändringsfaktorn i samhället fram till 2025. Välfärdssektorn står inför en omfattande digitalisering som innebär stora möjligheter. Med hjälp av välfärdsteknik, exempelvis mobila larm eller applikationer på mobiler och surfplattor som påminner eller ger stöd, kan äldre personer vara mer delaktiga, mer självständiga och uppnå högre livskvalitet. Av skrivelsen framgår att en digitalisering av omsorgen kan bidra till ökad kvalitet i insatsernas utformande och genomförande. I ett arbetsmarknadsläge som förutspår en omfattande arbetskraftsbrist i välfärden behöver personalens professionalitet och kunskaper läggas på de insatser där de behövs som bäst, t.ex. på de insatser som inte kan ersättas av tekniska lösningar.

Enligt regeringen är införandet av välfärdsteknik i omsorgen en viktig yrkesutveckling för välfärdens professioner. Men införandet av ny teknik behöver kombineras med kompetensutveckling och utbildning, så att välfärdspensionerna ges möjlighet att styra över tekniken och inte tvärt om. I regeringens digitaliseringsstrategi pekas digital kompetens ut som ett viktigt område för att Sverige ska ha förutsättningar för att bli ett hållbart digitaliserat land.

Regeringen framhåller att tekniska lösningar måste införas med stor varsamhet och med omtanke i all människonära verksamhet. Vidare har regeringen beslutat att ta ett helhetsgrepp om den digitala utvecklingen i det offentliga Sverige och accelerera arbetet genom en ny myndighet för digital förvaltning (Digg). Regeringen har även beslutat om flera strategier för trygg

och säker digitalisering: Med medborgaren i centrum (dnr N2012/6402/ITP), För ett hållbart digitaliserat Sverige – en digitaliseringsstrategi (dnr N2017/03643/D) och Sverige helt uppkopplat 2025 – en bredbandsstrategi (dnr N2016/0808/D). Därutöver har regeringen etablerat två råd: Digitaliseringsrådet och Rådet för digitalisering av det offentliga Sverige, med syftet att öka samverkan mellan berörda aktörer. Även inom ramen för Vision e-hälsa finns två råd, dels det nationella rådet, dels Forum för standardiseringar, vilka också syftar till ökad samverkan och till att komma fram till gemensamma överenskommelser om hur arbetet ska drivas framåt.

Rekryteringsutmaningen

Regeringen anför att det inom området hälso- och sjukvård och social omsorg väntas stora utmaningar för att täcka det framtida personalbehovet. Efterfrågan på personal inom hälso- och sjukvården bedöms öka kraftigt fram till 2035, både som en följd av att befolkningen växer och av att de äldre blir allt fler. Både tillgång till och efterfrågan på personal påverkas av många olika faktorer, dels av förändringar i befolkningens behov av äldreomsorg, förändrade arbetssätt och användningen av teknik, dels av hur många som utbildar sig inom vård och omsorg och i vilken omfattning de vill och orkar arbeta inom äldreomsorgen.

För att klara rekryteringsutmaningen har regeringen vidtagit åtgärder inom flera områden. Regeringen framhåller att personal- och kompetensförsörjningsarbetet inte uteslutande kan ta sikte på att attrahera och rekrytera nya arbetare utan även måste handla om att ta till vara den fulla potentialen hos dem som redan är anställda, t.ex. genom att minska sjukfrånvaron. Regeringen framhåller vidare att det finns potential i att bredda rekryteringsbasen, bl.a. genom att minska den kraftiga obalansen i könsfördelningen i äldreomsorgens personal och genom att ta till vara den kompetens som finns hos kvinnor och män som kommer från andra länder.

Regeringen har gjort en utbildningsatsning för tidsbegränsat anställda inom äldreomsorgen och hälso- och sjukvården. Under 2017 motsvarade satsningen 50 miljoner kronor, dvs. ca 1 000 årsstudieplatser i enlighet med förordningen (2015:504) om statsbidrag för utbildning som kombineras med traineejobb eller annat arbete. Regeringen har även ökat satsningarna på ett stadigvarande kunskapslyft med fler permanenta utbildningsplatser inom yrkesutbildningen för vuxna (yrkesvux). Vidare har regeringen tillsatt en utredning (dir. 2017:103) som ska lämna förslag till hur undersköterskeyrket kan tydliggöras och regleras. Bedömningen är att detta kan bidra till att göra yrket mer attraktivt och höja dess status. Uppdraget ska redovisas senast den 30 april 2019.

Prioriterade insatser för framtidens äldreomsorg

Den demografiska utvecklingen och de möjligheter som den tekniska utvecklingen innebär gör att äldreomsorgen de kommande åren står inför

behov av strukturella förändringar. Omfattningen och inriktningen av den demografiska utvecklingen har motiverat ett flertal utredningar, varav vissa har hunnit presentera sina slutsatser medan andra fortfarande pågår. I skrivelsen redogör regeringen för de insatser som påbörjades under mandatperioden. Detta arbete kommer enligt regeringen att behöva fortsätta under de kommande åren. Det innebär dels en fortsättning av de insatser som regeringen arbetat med, dels förstärkta eller nya initiativ.

Den nationella kvalitetsplanen för äldreomsorgen utgår från de nationella målen för äldrepolitiken och det nationella målet för jämställdhet. Regeringens prioriterade insatser är följande.

Översyn av socialtjänstlagen

Regeringen vill i det fortsatta arbetet ytterligare stärka jämställdheten. Den pågående översynen av socialtjänstlagen (dir. 2017:39, 2018:69) kommer att ge ökade förutsättningar för att utveckla en socialtjänst vars äldreomsorg är mer jämställd och jämlik än i dag. Genom att tydliggöra socialtjänstens uppdrag ges kommunerna bättre förutsättningar att samla sina resurser och utveckla kärnverksamheten. Vidare ska kommunerna ges bättre förutsättningar att ta till vara medarbetarnas kompetens. Utredningen ska bl.a. lämna förslag som leder till ökad likvärdighet i landet.

Insatser för ett större utbud av boenden för äldre

Regeringen överlämnade i juni 2018 propositionen Biståndsbedömt trygghetsboende för äldre (prop. 2017/18:273) till riksdagen. Syftet med den föreslagna ändringen i socialtjänstlagen är bl.a. att tydliggöra kommunernas möjlighet att inrätta särskilda boendeformer som är anpassade och utformade för äldre som har ett omvårdnadsbehov som understiger heldygnsvård, men där kvarboende i det egna hemmet inte längre upplevs som tryggt. Tillsammans med det investeringsstöd för bostäder för äldre som regeringen beslutade om 2016 väntas förutsättningarna för äldre kvinnor och män att få ett boende som passar deras behov öka. Propositionen behandlades i riksdagen under hösten 2018 (bet. 2018/19:SoU4, rskr. 2018/19:11).

Förebyggande och rehabiliterande insatser

Äldreomsorgen behöver arbeta med mer förebyggande insatser, dels så att de äldre i större utsträckning kan leva självständigt, dels för att möjliggöra en mer effektiv vård och omsorg. Genom förstärkta förebyggande och rehabiliterande insatser ges fler äldre kvinnor och män möjlighet att leva ett aktivt liv och uppleva god hälsa. En del i detta är reformer för ökad tillgänglighet. Genom att omsorgen blir mer tillgänglig sjunker tröskeln för äldre att ta emot förebyggande och rehabiliterande insatser. Under våren 2018 behandlade riksdagen regeringens proposition Förenklat beslutsfattande om hemtjänst för äldre (prop. 2017/18:106, bet. 2017/18:SoU32, rskr. 2017/18:308). Regeringen har också beslutat att utveckla det fallpreventiva arbetet.

Regeringen har vidare gett Socialstyrelsen i uppdrag att utveckla och sprida en modell för ett standardiserat insatsförlopp efter diagnostisering av

demenssjukdom. Med ett standardiserat insatsförlopp ges kommuner och landsting stöd i omsorgen kring den enskilde, för att säkerställa att det inte uppstår brister i samverkan.

Ett bättre samspel mellan vård och omsorg

Genom att arbeta för högre kvalitet och effektivitet inom äldreomsorgen säkras tillgången till god vård och omsorg på lång sikt. Regeringen anser att det är mycket angeläget att fortsätta arbetet med att bättre samordna vård och omsorg om äldre kvinnor och män och att verka för att ge personalen bättre arbetsmiljö och förutsättningar att planera sin tid för att kunna ge omsorg av god kvalitet. Regeringen har sett behovet av att höja kvaliteten när det gäller bl.a. samverkan mellan vård- och omsorgsgivare. Därför har regeringen beslutat att stödja kommunerna att utveckla bättre samverkansformer och nya arbetssätt, och har avsatt sammanlagt 22 miljoner kronor för ändamålet (prop. 2017/18:1 utg.omr. 9, bet. 2017/18:SoU1, rskr. 2017/18:121 samt prop. 2017/18:99, bet. 2017/18:FiU21, rskr. 2017/18:435).

Vidare anför regeringen att det är angeläget att det finns ändamålsenlig uppföljning av äldreomsorg och av hur äldre har det inom vård och omsorg. Regeringen har därför gett Socialstyrelsen fortsatt uppdrag att stödja införandet av Individens behov i centrum (IBIC)¹. Regeringen har även fortsatt att stödja utvecklingen av kvalitetsregister som är relevanta för området för att möjliggöra kunskapsutveckling. Vidare avser regeringen att styra delar av de medel som avsatts för äldreforskning till områden som har stor betydelse för personer med demenssjukdom.

Regeringen framhåller även att samhällets resurser ska komma äldre kvinnor och män till godo genom insatser av god kvalitet, och för att åstadkomma det behöver samhället arbeta systematiskt och långsiktigt med kunskapsbaserade metoder. Regeringen har bl.a. gett utredningen Samordnad utveckling för en god och nära vård (S2017:01) i uppdrag att utreda och lämna förslag på hur samverkan mellan primärvården och den kommunala hälso- och sjukvården kan underlättas och hur gränssnittet mellan dessa verksamheter bör se ut (dir. 2017:97).

Mer attraktiva arbetsplatser med starkare yrkesprofession

Kommuner och landsting har fått ökade förutsättningar att arbeta med både kompetensförsörjning och verksamhetsutveckling, bl.a. genom den permanenta höjningen av det generella statsbidraget till kommuner och landsting med 10 miljarder kronor, genom bemanningssatsningen och den s.k. professionsmiljarden. Regeringen fortsätter att se över undersköterskans yrkesroll och utvecklingen av en mer tillitsbaserad styrning.

¹ Individens behov i centrum (IBIC) är en modell som stöder ett behovsriktat och systematiskt arbetssätt och ger möjlighet till strukturerad information för såväl handläggare som utförare av insatser enligt socialtjänstlagen. Modellen är tänkt att stödja huvudmannen och utförarna i arbetet med att utveckla ändamålsenlig dokumentation och uppföljning på både individ- och gruppnivå.

Komplettering av de nationella målen för äldrepolitiken

Regeringen avser att föreslå att det nationella målet för äldrepolitiken kompletteras med ett femte mål, om att äldre kvinnor och män ska erbjudas en jämställd och jämlik vård och omsorg. Det finns skillnader mellan kvinnor och män inom flera delar av äldreomsorgen. Det finns även skillnader mellan andra grupper och befolkningen i stort. De nationella målen syftar bl.a. till att tjäna som utgångspunkt för utformningen av lokala inriktningsdokument eller myndigheters policydokument. Regeringen vill lyfta fram jämställdhet och jämlikhet som viktiga faktorer för att äldre kvinnor och män och de personer som identifierar sig på andra sätt ska åldras i trygghet.

Ökad användning av välfärdsteknik och e-hälsa

Regeringen gör bedömningen att ökad användning av välfärdsteknik är nödvändigt för att bibehålla god kvalitet i vården och omsorgen. Användandet av välfärdsteknik bidrar till måluppfyllelsen genom att äldre ges ökade möjligheter att vara delaktiga och ha inflytande i samhällslivet. Ökad användning av välfärdsteknik kan också skapa mervärde för äldre, så att de med välfärdsteknik och e-hälsa så långt som möjligt kan leva oberoende och självständigt. Regeringen fortsätter även att vara en aktiv part i överenskommelsen Vision e-hälsa 2025.

Jämställd och jämlik vård och omsorg

En jämställd och jämlik äldreomsorg är avgörande för att alla äldre kvinnor och män, och personer som identifierar sig på andra sätt, ska känna sig respekterade och bemötta som individer. Regeringen har under mandatperioden på flera sätt verkat för ökad jämställdhet. Genom programmet jämställdhetsintegrering i myndigheter (JiM) har angelägen kunskap om skillnader mellan kvinnor och män lyfts upp. För att ytterligare stärka arbetet för ökad jämställdhet inrättades Jämställdhetsmyndigheten.

Regeringen vill i det fortsatta arbetet ytterligare stärka jämställdheten inom äldreomsorgen. Den pågående översynen av socialtjänstlagen väntas ge ökade förutsättningar för att utveckla en socialtjänst vars äldreomsorg är mer jämställd och jämlik än i dag. Vidare kommer regeringen att fortsätta att verka för att tydliggöra skillnader, exempelvis genom könsuppdelad statistik för att kunna följa vilken vård och omsorg som äldre kvinnor respektive män tar del av.

Motionen

I partimotion 2018/19:60 av Per Ramhorn m.fl. (SD) föreslås i yrkande 1 ett tillkännagivande om att riksdagen ska se över möjligheten att införa bindande krav på bemanning dygnet runt inom äldrevården.

I yrkande 2 begär motionärerna ett tillkännagivande om att en utredning bör tillsättas som ser över hur en ny rättighetslag för äldreomsorgen kan se ut. Motionärerna framför att det är viktigt att de äldres rättigheter inom

äldreomsorgen blir tydligt definierade så att det inte råder tvivel om vad man har rätt till.

I yrkande 3 föreslår motionärerna ett tillkännagivande om att riksdagen ska verka för ett införande av en lagstiftning som säkerställer att de äldres mat uppfyller vissa grundkrav gällande näringsinnehåll och kvalitet.

I yrkande 4 begär motionärerna ett tillkännagivande om kompetensförsörjning. Motionärerna anför att god kompetensförsörjning både handlar om att locka nya personer till utbildningar och att befintlig personal ska stanna kvar i yrket, samt att tidigare personal ska förmås att återvända till yrket. Motionärerna anser även att legitimation för undersköterskor bör införas, något som skulle ge yrket högre status men också höja patientsäkerheten och vårdkvaliteten.

Gällande rätt

Omsorgen om äldre och äldre personers rätt till insatser regleras i socialtjänstlagen (2001:453), förkortad SoL. Av 3 kap. 3 § SoL följer att insatser inom socialtjänsten ska vara av god kvalitet, att det för alla uppgifter inom socialtjänsten ska finnas personal med lämplig utbildning och erfarenhet samt att kvaliteten i verksamheten systematiskt och fortlöpande ska utvecklas och säkras. Vidare ska enligt 5 kap. 4 § SoL socialtjänstens omsorg om äldre inriktas på att äldre personer får leva ett värdigt liv och känna välbefinnande (värdegrund). Socialnämnden ska vidare verka för att äldre människor får möjlighet att leva och bo självständigt under trygga förhållanden och ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra.

Enligt 2 kap. 3 § socialtjänstförordningen (2001:937) ska det i särskilda boenden för äldre utifrån den enskildes aktuella behov finnas tillgång till personal dygnet runt som utan dröjsmål kan uppmärksamma om en boende behöver stöd och hjälp. Den boende ska ges det stöd och den hjälp som behövs till skydd för liv, personlig säkerhet eller hälsa.

Kompletterande uppgifter

Regeringen gav i juni 2015 en särskild utredare i uppdrag att ta fram förslag till en nationell kvalitetsplan för äldreomsorgen (dir. 2015:72). Syftet var att genom långsiktiga insatser inom strategiskt viktiga områden säkra utvecklingen av god kvalitet i den framtida äldreomsorgen. I betänkandet Läs mig! Nationell kvalitetsplan för vård och omsorg om äldre personer (SOU 2017:21) föreslog utredaren bl.a. en nationell kvalitetsplan för vård och omsorg om äldre personer som ska genomföras under fyra mandatperioder – under åren 2019–2034. Den nationella kvalitetsplanen föreslogs inte vara detaljstyrande utan ska stödja den lokala och regionala utvecklingen samt bidra till stöd inom de områden där det krävs ett nationellt ansvar. I betänkandet ges också en översiktlig bild av politikområdet och pågående insatser och utredningar. Regeringskansliet har lagt betänkandet till handlingarna (20 juni 2018).

För att säkerställa att äldre får en värdig, säker och individanpassad omsorg infördes i april 2016 en ny bestämmelse i socialtjänstförordningen (2001:937) om bemanningen i särskilda boenden för äldre (2 kap. 3 §). Den nya bestämmelsen tydliggör att det utifrån den enskildes aktuella behov ska finnas tillgång till personal dygnet runt som utan dröjsmål kan uppmärksamma om en boende behöver stöd och hjälp. Kravet på tillgång till personal villkoras utifrån den enskildes förutsättningar och behov. Vidare förtydligas att de äldre som beviljas exempelvis särskilt boende för personer med demenssjukdom och behöver vård dygnet runt ska tillförsäkras detta. Om det finns behov av personal på boendet ska sådan finnas. Förordningen reglerar inte på vilket sätt personal kan uppmärksamma att boende har behov av hjälp, och därför kan den som bedriver ett särskilt boende själv bedöma på vilket sätt tekniskt stöd kan vara lämpligt.

Regeringen tillsatte i april 2017 en särskild utredare för att göra en översyn av socialtjänstlagen (2001:453) och vissa av socialtjänstens uppgifter (dir. 2017:39). Utredningen har antagit namnet Framtidens socialtjänst. I uppdraget ingår bl.a. att se över och lämna förslag om socialtjänstlagens struktur och konstruktion, tillgången till en jämlik, jämställd och likvärdig socialtjänst, en hållbar socialtjänst som främjar långsiktigt strukturellt förebyggande arbete och minskar behovet av individuella insatser samt socialtjänstens uppdrag. Inom ramen för uppdraget hanterar utredningen bl.a. frågor som rör skälig levnadsnivå, individuell behovsprövning och tillgängliggörandet av insatser för äldre. Utredningen överlämnade den 24 april 2018 delbetänkandet Ju förr desto bättre – vägar till en förebyggande socialtjänst (SOU 2018:32). I juli 2018 beslutade regeringen att förlänga utredningstiden till den 1 juni 2020 och komplettera uppdraget, bl.a. med ett förtydligt uppdrag att analysera och beakta vilken funktion en särreglering för äldre skulle ha (dir. 2018:69). Utredaren ska analysera hur en reglering av äldreomsorgen och övriga insatser inom socialtjänsten som är riktade till äldre enligt en särlagstiftning respektive inom ramen för socialtjänstlagen påverkar förutsättningarna för socialnämnden att verka, dels för att äldre får möjlighet att leva och bo självständigt under trygga förhållanden och ha en aktiv och meningsfull tillvaro, dels för en sammanhållen och effektiv vård och omsorg för äldre, dels för att äldres behov av förebyggande och trygghetsskapande insatser tillgodoses.

Regeringen har utsett en särskild utredare med uppdrag att överväga och lämna förslag till hur yrket undersköterska kan regleras i syfte att öka kvaliteten och säkerheten i hälso- och sjukvården och omsorgen (dir. 2017:103). Utredaren ska beskriva yrkets innebörd och yrkesrollens beskaffenhet och föreslå en ändamålsenlig reglering för yrkesgruppen undersköterska, dvs. att yrkesgruppen ska omfattas antingen av bestämmelserna om legitimation eller skyddad yrkestitel eller av annan reglering. Utredaren ska också föreslå förtydliganden av vilken kompetens som ska krävas och lämna de författningsförslag som behövs. Uppdraget ska redovisas senast den 30 april 2019.

Inom ramen för det fallpreventiva arbetet har regeringen bl.a. beslutat att ge Livsmedelsverket i uppdrag att ta fram och sprida kunskapsstöd till

personal inom hälso- och sjukvård och verksamheter inom socialtjänsten om mat och måltider som fallprevention (S2018/00211/FST). Livsmedelsverket har också fått i uppdrag att i samverkan med Socialstyrelsen ta fram och sprida ett informationsmaterial riktat till äldre kvinnor om maten och måltidens betydelse för att minska risken för fallolyckor. Uppdraget ska slutredovisas i mars 2020.

Den 1 september 2018 inrättades Myndigheten för digital förvaltning (Digg). Myndigheten har bl.a. i uppdrag att samordna och stödja den förvaltningsgemensamma digitaliseringen, ansvara för den förvaltningsgemensamma digitala infrastrukturen och bistå regeringen med underlag för utvecklingen av digitaliseringen av den offentliga förvaltningen.

Tidigare riksdagsbehandling

Ett motionsyrkande om att se över möjligheten att införa bindande krav på bemanning dygnet runt inom äldreården behandlades av utskottet bl.a. i betänkandena 2016/17:SoU9 Äldrefrågor och 2017/18:SoU14 Äldrefrågor (förenklad beredning). Motionsyrkandet avstyrktes med hänvisning till den pågående bemanningsstatsningen inom äldreomsorgen och bestämmelsen i socialtjänstförordningen om att det utifrån den enskildes aktuella behov ska finnas tillgång till personal dygnet runt (s. 33, en reservation av SD). Riksdagen följde utskottet (rskr. 2016/17:213).

Ett motionsyrkande om att tillsätta en utredning som ser över hur en ny rättighetslag för äldreomsorgen kan se ut behandlades av utskottet i betänkandena 2016/17:SoU9 Äldrefrågor och 2017/18:SoU14 Äldrefrågor (förenklad beredning). Utskottet anförde att det är av största vikt att de äldres rättigheter respekteras men ansåg inte att det var nödvändigt för riksdagen att ta några initiativ med anledning av motionsyrkandet (s. 10, en reservation av SD). Riksdagen följde utskottet (rskr. 2016/17:213).

När det gäller motionsyrkandet om att införa en lagstiftning som säkerställer att de äldres mat uppfyller vissa grundkrav gällande näringsinnehåll och kvalitet behandlade utskottet ett likalydande yrkande i betänkande 2017/18:SoU14 Äldrefrågor. Utskottet avstyrkte motionen bl.a. med hänvisning till att Livsmedelsverket tagit fram förslag till reviderade råd om måltider i hemtjänst och på äldreboenden som ska vara ett stöd i arbetet med måltider inom äldreomsorgen (s. 34, en reservation av SD). Riksdagen följde utskottets förslag (rskr. 2017/18:190).

Ett motsvarande motionsyrkande om kompetensförsörjning, bl.a. att undersköterskor ska få legitimation, behandlades av utskottet i betänkande 2017/18:SoU9 Hälso- och sjukvårdsfrågor. Motionsyrkandet avstyrktes med hänvisning till den pågående utredningen (dir. 2017:103) med uppdrag att överväga och lämna förslag till hur yrket undersköterska kan regleras (s. 61, en reservation av SD). Riksdagen följde utskottet (rskr. 2017/18:293).

Utskottets ställningstagande

I skrivelsen om framtidens äldreomsorg redogör regeringen för sin syn på äldreomsorgen i Sverige. Utskottet ser positivt på det långsiktiga förändringsarbete som regeringen har påbörjat för att anpassa äldreomsorgen till den demografiska och tekniska utvecklingen och delar regeringens bedömning av vilka områden som bör prioriteras under den kommande mandatperioden.

När det gäller förslagen i den motion som lämnats med anledning av regeringens skrivelse vill utskottet anföra följande.

I april 2016 infördes en ny bestämmelse i socialtjänstförordningen (2001:937) om bemanningen i särskilda boenden för äldre. Bestämmelsen tydliggör att det utifrån den enskildes aktuella behov ska finnas tillgång till personal dygnet runt som utan dröjsmål kan uppmärksamma om en boende behöver stöd och hjälp. Utskottet anser att den nu gällande bestämmelsen i socialtjänstförordningen är tillfredsställande och ser inga behov av att som motionärerna föreslår införa bindande krav på bemanning inom äldreården. För att förbättra tillsynen och bemanningen har Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) tagit fram en rekommendation om ökad kvalitet i särskilda boenden för äldre. Utskottet ser positivt på det arbete SKL bedriver för att sprida information om och stödja genomförandet av rekommendationen.

Målet för äldrepolitiken är att äldre ska kunna leva ett aktivt liv och ha inflytande i samhället och över sin vardag, kunna åldras i trygghet och med bibehållet oberoende, bemötas med respekt och ha tillgång till god vård och omsorg. Den nationella värdegrunden för äldreomsorgen innebär att socialtjänstens omsorg om äldre ska inriktas på att äldre personer får leva ett värdigt liv och känna välbefinnande. Liksom tidigare vill utskottet framföra att det är av största vikt att värdegrunden efterlevs och att de äldres rättigheter respekteras (senast i bet. 2017/18:SoU14). Utskottet vill i detta sammanhang även erinra om att utredningen Framtidens socialtjänst (dir. 2017:39) bl.a. har i uppdrag att analysera vilken funktion en särreglering för äldre skulle ha. Uppdraget ska redovisas i juni 2020.

Bra mat för äldre är av stor betydelse för både tillfrisknande och den generella hälsan. Utskottet ser därför positivt på det arbete regeringen har initierat under mandatperioden, bl.a. i form av uppdrag till Livsmedelsverket och Socialstyrelsen, för att ta fram och sprida kunskap om mat och måltidens betydelse för att minska risken för fallolyckor.

Att täcka det framtida personalbehovet inom hälso- och sjukvård och social omsorg väntas bli en stor utmaning. Som regeringen framför måste kompetensförsörjningsarbetet både handla om att attrahera och rekrytera nya arbetare och om att ta till vara den fulla potentialen hos dem som redan är anställda, exempelvis genom att minska sjukfrånvaron. Utskottet ser positivt på de åtgärder som regeringen har vidtagit för att klara rekryteringsutmaningen. Här kan exempelvis nämnas den utbildningssatsning för tidsbegränsat anställda inom äldreomsorgen och hälso- och sjukvården samt satsningarna på fler permanenta utbildningsplatser inom yrkesutbildning för vuxna (yrkesvux). Utskottet vill även påminna om den utredning som

regeringen tillsatte 2017 och som har i uppdrag att överväga och lämna förslag till hur yrket undersköterska kan regleras (dir. 2017:103). Uppdraget ska redovisas i april 2019.

Mot denna bakgrund anser utskottet att det inte är nödvändigt för riksdagen att ta några initiativ med anledning av motion 2018/19:60 (SD) yrkandena 1–4 och att riksdagen bör avslå motionen. Utskottet föreslår även att riksdagen lägger skrivelsen till handlingarna.

Reservation

Framtidens äldreomsorg (SD)

av Per Ramhorn (SD), Carina Ståhl Herrstedt (SD) och Christina Östberg (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2018/19:60 av Per Ramhorn m.fl. (SD) yrkandena 1–4 och lägger skrivelse 2017/18:280 till handlingarna.

Ställningstagande

Vi ställer oss i huvudsak bakom det som regeringen anför i skrivelsen. I vår motion lämnar vi förslag som vi anser är viktiga för att man ska kunna uppnå en äldreomsorg med hög kvalitet som är byggd på bästa tillgängliga kunskap.

Vi anser att den som bor på ett äldreboende ska ha tillgång till personal dygnet runt eftersom det är viktigt för att de äldre ska kunna få omedelbar hjälp och kunna känna sig trygga. Det är kommunernas ansvar hur nattpersonalen organiseras, och därför kan bemanningen också se olika ut i olika kommuner. Vi menar att man ska kunna vara säker på att det finns personal till hands då man behöver den, oavsett i vilken kommun man bor. Därför behövs det bindande krav på bemanning dygnet runt.

Vi anser att bestämmelserna i socialtjänstlagen som ska skydda de äldres behov av omsorg och trygghet inom äldreomsorgen är svaga. Vi anser därför att regeringen bör tillsätta en utredning med uppdrag att ta fram ett förslag till en ny rättighetslag för äldreomsorgen. Utredningen ska omfatta alla frågor som berör äldres rättigheter inom äldreomsorgen.

Matens kvalitet och tillagningssätt är av stor betydelse för de äldres välbefinnande och hälsa. Målsättningen bör vara att maten ska lagas på plats på boendet så att de äldre kan känna doften från tillagningen och att ansvaret för inköp av råvaror och matlagning ska åläggas särskilt anställda och utbildade kockar eller kokerskor. Vi vill se en matreform för våra äldre med syftet att ge så många brukare som möjligt inom äldreomsorgen chansen att varje dag få nylagad, välsmakande och näringsrik mat samt införandet av en lagstiftning som säkerställer att de äldres mat i likhet med skolbarnens mat uppfyller vissa grundkrav på näringsinnehåll och kvalitet.

Vård- och omsorgspersonalen är en av välfärdens absolut viktigaste yrkesgrupper. Vi anser att det är oerhört angeläget att ge dessa yrkesgrupper en god arbetssituation och att göra arbetet attraktivt. Vi vill dessutom införa

legitimation för undersköterskor, vilket både skulle ge yrket högre status och höja patientsäkerheten och vårdkvaliteten.

Vad vi anfört ovan bör riksdagen ställa sig bakom och tillkänna för regeringen.

BILAGA

Förteckning över behandlade förslag

Skrivelsen

Regeringens skrivelse 2017/18:280 Framtidens äldreomsorg – en nationell kvalitetsplan.

Följdmotionen

2018/19:60 av Per Ramhorn m.fl. (SD):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över möjligheten att införa bindande krav på bemanning dygnet runt inom äldreården och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tillsätta en utredning som ser över hur en ny rättighetslag för äldreomsorgen kan se ut, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att verka för ett införande av en lagstiftning som säkerställer att de äldres mat i likhet med skolbarnens mat uppfyller vissa grundkrav gällande näringsinnehåll och kvalitet, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om kompetensförsörjning, bl.a. att undersköterskor ska få legitimation, och tillkännager detta för regeringen.